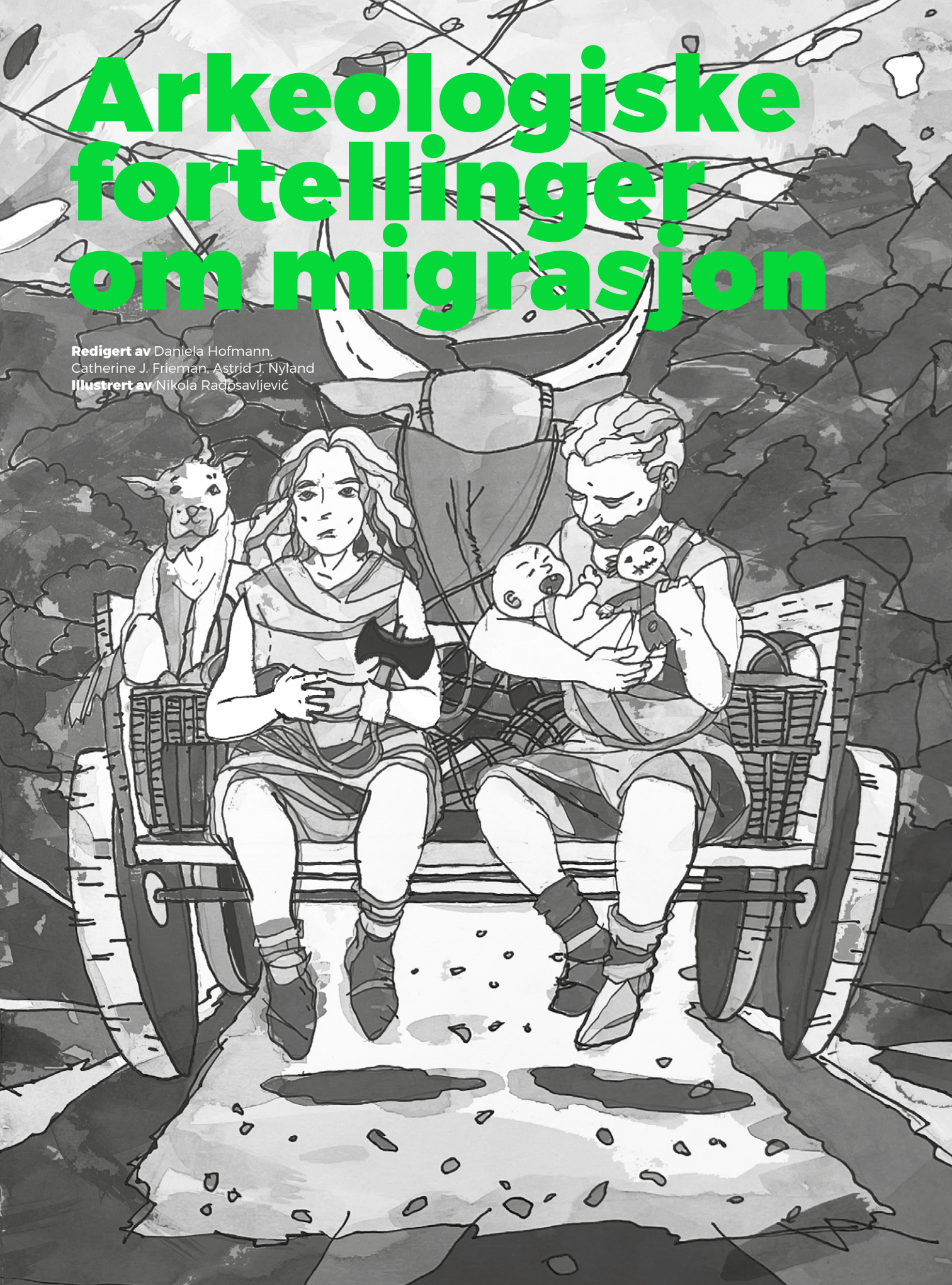

Arkeologiske fortellinger om migrasjon

Redigert av Daniela Hofmann,
Catherine J. Frieman, Astrid J. Nyland
Illustrert av Nikola Radosavljević

Arkeologiske fortellinger om migrasjon

HOTACADEMIA

Arkeologiske fortellinger om migrasjon

Redigert av Daniela Hofmann,
Catherine J. Frieman, Astrid J. Nyland
Illustrert av Nikola Radosavljević

Innhold

Introduksjon til serien – HotAcademia og migrasjon: Myter og realiteter forklart <i>Bisserka Gaydarska, Laura Coltofean-Arizancu og Uroš Matić</i>	7
Migrasjon før og nå – påstander, metoder og fortellinger <i>Daniela Hofmann, Catherine J. Frieman og Astrid J. Nyland</i>	9
PÅSTANDER OM MIGRASJON	13
Påstand 1: Migrasjon er et nytt fenomen <i>Stefan Burmeister</i>	14
Påstand 2: Migrasjon handler alltid om svært mange mennesker <i>Stefan Burmeister</i>	16
Påstand 3: Migrasjon er en enveis, lineær prosess <i>Martin Furholt</i>	18
Påstand 4: Migranter er en enhetlig gruppe <i>Daniela Hofmann</i>	20
Påstand 5: Migranter forlater røttene sine <i>Astrid J. Nyland</i>	22
Påstand 6: Migranter vil etter hvert ligne majoritetsbefolkningen <i>Daniela Hofmann</i>	24
Påstand 7: Folk vil egentlig ikke flytte <i>Stefan Burmeister</i>	26
Påstand 8: Migrasjon skjer på grunn av kriser <i>Martin Furholt</i>	28
Påstand 9: Migranter vil erstatte lokalbefolkningen demografisk <i>Tim Kerig</i>	30
Påstand 10: Gener bestemmer etnisiteten din <i>Eva Fernández-Domínguez</i>	32
Påstand 11: Mobile kvinner er et moderne fenomen <i>Samantha S. Reiter og Karin M. Frei</i>	34
Påstand 12: Migrasjon fører med seg vold <i>Astrid J. Nyland</i>	36

HVORDAN FORSKE PÅ MIGRASJON: METODER	39
Metode 1: Hvordan lese en pil på et kart? <i>Catherine J. Frieman</i>	40
Metode 2: Hvor kommer gjenstander fra? <i>Catherine J. Frieman</i>	42
Metode 3: Hvordan spres språk? <i>Rune Iversen</i>	44
Metode 4: Sitter migrasjon i beina? <i>Steinar Solheim</i>	46
Metode 5: Hvordan studeres forhistorisk DNA? <i>Eva Fernández-Domínguez</i>	48
FORTELLINGER OM MIGRASJON	51
Fortelling 1: Å reise med båt i steinalderen <i>Knut Andreas Bergsvik</i>	52
Fortelling 2: Hvordan jordbruket kom til Europa <i>Daniela Hofmann</i>	54
Fortelling 3: Måter å håndtere nye omgivelser i Norge i yngre steinalder <i>Almut Schülke</i>	56
Fortelling 4: Hester og vogner: teknologi som letter transport <i>Niels N. Johannsen</i>	58
Fortelling 5: Mobile kvinner i bronsealderen <i>Karin M. Frei og Samantha S. Reiter</i>	60
Fortelling 6: På vei – ferdsel og veiløp <i>Catherine J. Frieman</i>	62
Fortelling 7: Ustyrlige krigere? Folkevandringstid <i>Stefan Burmeister</i>	64
Forslag til videre lesning	66
Bidragstere	70

Introduksjon til serien – HotAcademia og migrasjon: Myter og realiteter forklart

Velkommen til denne flunkende nye serien til Sidestone Press: HotAcademia – en internasjonal serie som tar opp brennhete tema som diskuteres innenfor arkeologi, historie, antropologi og museumsstudier på en heller ukonvensjonell, ikke-akademisk måte – uten å fire på vitenskapeligheten. Bøkene i serien henvender seg til fagfolk, men også et bredere publikum, og har som mål å få leserne til å stoppe opp og kanskje tenke om igjen.

Boken *Gender stereotypes in archaeology. A short reflection in image and text* (redigert av Laura Coltofean-Arizancu, Bisserka Gaydarska, og Uroš Matić; Sidestone Press, 2021)¹, er det inspirerende utgangspunktet og formatet for serien: korte tekster og poengterte illustrasjoner. Tekstene er skrevet av spesialister innenfor det aktuelle temaet, mens illustrasjonene skal bidra aktivt i prosessen med å enten dekonstruere eller skape nye fortellinger. Den originale bokens utgangspunkt var å synliggjøre og kritisere stereotype syn på kjønnsroller i arkeologi. Boken du nå har i hånden, den første i rekken i den nye serien, følger opp det første initiativet gjennom å dykke ned i et annet dags-aktuelt og dypt myteomspunnet tema med mange stereotype forestillinger og påstander, nemlig migrasjon.

Både dagens og fortidig migrasjon kan fremprovosere sterke følelser. Det kan

være bilder av horder av flyktninger fremstilt på Brexittilhengernes reklameplakater, eller akademiske reaksjoner på sensasjonspregede uttalelser om hvordan et folkeslag i fortiden plutselig erstattet et annet. Slike kontraster og ofte motstridende følelser knyttet til migrasjon bunner ofte i lite eller dårlig begrunnede forestillinger, eller bevisste forsøk på å avpolitiserer eller å rive ned bombastiske uttalelser. Synet på hvilken rolle arkeologi har spilt i noen av de feilkonstruerte misforståelsene er delt. Denne boken forsøker å endre litt på dette gjennom korte, poengterte fremstillinger, ikke gjennom lange akademiske argumenter. Samtidig fanger boken kompleksiteten og mangfoldigheten i temaet som omhandler forflytninger av mennesker, gjenstander og ideer. Boken har et kritisk, men også humoristisk, blick på gjerne ubegrunnede påstander om migrasjon. Leseren får slik et innblikk i kunnskapsproduksjon og metodiske utfordringer når arkeologer og forskere fra andre fagfelt samarbeider om å frembringe ny kunnskap om migrasjon. Som i boken som inspirerte serien er det fokus på å unngå ensidighet i svarene på hvorfor folk migrerer, hvordan en skal definere mobilitet eller hva en skal kalle grupper med mennesker på reise. Det er lett for at fremstillingene av migrasjon blir forenklet. Sammen vil de korte tekstene

¹ Tilgjengelig online på <https://www.sidestone.com/books/gender-stereotypes-in-archaeology>.

i boken kunne bidra til å dekonstruere myter, som for eksempel at kun med bofasthet følger stedstilhørighet og tradisjoner, underforstått: at migrasjon og mobile livsstiler er generelt sett mer rotløst og usivilisert. En ting boken peker på er den ofte ukritiske overføringen til fortiden av virkelige historiske prosesser (som imperialisme og kolonialisme), eller religiøse troper (som fortellinger om folkevandringer i bibelen). Gjennom å belyse det samme temaet fra mange, noen ganger overlappende vinkler, bidrar forfatterne til å avdekke likheter og forskjeller i folks samfunnsmessige situasjoner, dvs. i det som gjorde at mennesker flyttet på seg i fortiden, men også hvorfor de flytter på seg i dag.

Boken hever også statusen til mobilitet. I de siste 30 årene har både migrasjon og mobilitet over hele verden fått mange negative tilleggsbetydninger i sosio-økonomiske og politiske sammenhenger. Særlig forteller politikere og media lengst til høyre på den politiske skalaen hvordan migrasjon er forårsaket av kriser, at migranter er voldelige, at de herjer og ødelegger, og at de til syvende og sist vil erstatte lokalbefolkningen og ta både jobbene og ressursene deres. Gjennom å avkle forestillingene om årsakene til at folk migrerer, hvem som migrerer (kjønn, opprinnelsesland og aldersgrupper), og hvorfor, fremhever boken også positive trekk ved integrering og samhandling mellom lokalbefolkning og migranter og

angir slik veien fremover. Slik tydeliggjøres også farene ved å bygge opp et «oss mot dem»-scenario, uten å preke.

Med denne boken har leseren fått en fest i hende! Med vittige, ironiske eller tankevekkende illustrasjoner og et flerstemt kor som forteller historier som tar leseren fra de sentralasiatiske steppene til kysten av Norge, fra steinalder til i dag. Vi håper du vil holde deg på ett sted lenge nok til å kunne lese og nyte migrasjonsboken, selv om den også kan være en følgesvenn når du reiser. Om du ved å lese boken begynner å reflektere og sette spørsmålstegn ved egne forestillinger og fordommer, da oppnår vi akkurat det vi vil.

*Bisserka Gaydarska,
Laura Coltofean-Arizancu og Uroš Matić
(redaktører for serien)*

**Både dagens og
fortidig migrasjon
kan fremprovosere
sterke følelser**

Migrasjon før og nå - påstander, metoder og fortellinger

I 2021 kom den banebrytende boken *Gender stereotypes in Archaeology. A short reflection in image and text* [Kjønnsstereotyper i arkeologi. En kort refleksjon i bilde og tekst], redigert av Laura Coltofean-Arizancu, Bisserka Gaydar-ska og Uroš Matic (Sidestone Press 2021, fritt tilgjengelig online). I den formidles kompleks akademisk informasjon til et bredt publikum i en herlig uformell tone, og den viser hvordan arkeologi kan bidra til å sette søkelys på omstridte temaer og viktige dagsaktuelle politiske debatter. Uten å belære maner tekst og bilder til refleksjon rundt kjønnsroller og gir leseren rom til å tenke egne tanker om tema. Redaktørene av boken oppfordret kolleger til å ta opp stafettpinnen for nye tema, og da muligheten kom bestemte vi oss for å gjøre nettopp det.

Denne boken¹ er ett av resultatene fra et ettårig forskningsprosjekt om migrasjon i yngre steinalder, kalt *Exploring the archaeological migration narrative*. Prosjektet ble generøst finansiert av Senter for grunnforskning (CAS) i Oslo², og ga en gruppe engasjerte forskere innen arkeologi og arkeogenetikk mulighet til å samles, kritisk diskutere hverandres arbeid og sammen skrive nye tekster. Målet var å forstå migrasjon i fortiden med særlig søkelys på

yngre steinalder i Vest- og Nord-Europa. Imidlertid omfatter temaet mye mer enn å finne ut om eller når migrasjon fant sted. Temaet fordrer til refleksjon rundt hvorfor folk flyttet, hvordan migrasjoner som prosess var strukturert, og hva migrasjon vil ha betydd for folk – både de som flyttet og de som ble igjen. Spørsmålene kan ikke besvares gjennom naturvitenskap alene, men krever en kreativ tverrfaglighet ettersom en også må ta hensyn til den menneskelige faktoren. Sistnevnte skaper potensielt mye rom for at ureflekterte påstander kan snike seg inn.

I mediene spilles det ofte skamløst på eksisterende frykt og stereotyper knyttet til migrasjon i dag når det skrives om migrasjon i fortiden, og overskriftene ofte er sensasjonspreget: «steinalderens bondekvinne temmet nomadiske krigere» (Liberatore 2017), «tyrskiske migranter» bygde Stonehenge (Hamill 2019), «de mest morderiske menneskene noensinne» hadde blitt sluppet løs i Storbritannia i steinalderen (Barras 2019). Grunntonen i historiene som fortelles virker også å helle mot høyre i politikken. Dessverre underkommuniseres ofte det vanskelige ved å fortelle historiene om hva som fant sted i forhistorien. Det trengs mange forskjellige vitenskapelige disipliner som alle jobber

1 Som først ble utgitt på engelsk med tittelen *Migration narratives in Archaeology* (<https://www.sidestone.com/books/migration-narratives-in-archaeology>)

2 Prosjektets nettside finnes her: <https://cas.oslo.no/research-groups/exploring-the-archaeological-migration-narrative-the-introduction-of-farming-and-animal-husbandry-in-southern-norway-article4077-827.html>

med temaet på ulike måter og som har egne metoder og måter å fremstille resultater på. Resultater fra ulike disipliner kan også av og til fortelle motstridende historier. En ser at til tross for alle de fantastiske resultater som DNA-analyse gir, er arkeologisk kunnskap også essensiell for å forstå hva DNAsporene forteller. Men de tradisjonelle historiene arkeologer har fortalt om migrasjon, for eksempel at samfunn i fortiden vanligvis holdt seg på ett sted, holder ikke lenger mål. Å forandre fastgrodde myter, og å formidle nye komplekse fortellinger til et ikke-akademisk publikum, er utfordrende og bør ikke bare overlates til media eller kommunikasjonsavdelinger.

Vi tror at en bok som bryter ned stereotype holdninger til migrasjon og som er allment tilgjengelig både digitalt og i fysisk format, er en god måte å kritisere mytene og forenklete fremstillinger på. Det er også en mulighet til å formidle aktuell forskning på en forhåpentligvis tankevekkende og underholdende måte. Vi har delt bindet inn i tre deler, der første del er dedikert til å dekonstruere vanlige påstander om migrasjon, både generelt og slik de kan oppleves i dag (f.eks. Påstand 7 eller 9), og i fortiden (f.eks. Påstand 12). Samtidig ønsker vi ikke bare å bryte ned myter, men også å fortelle alternative historier. Så i tillegg til å kritisere fordomsfulle etablerte tankemønstre, presenterer vi også andre teorier om hvordan ting kunne ha vært i forhistorien.

Vi legger derfor også stor vekt på enkeltstudier (våre «migrasjonsfortellinger») der mangfoldighet i folks migrasjonserfaringer understrekes.

I tråd med fokuset i CAS-prosjektet som er utgangspunktet for denne tekstsamlingen, er de fleste enkeltstudier som presenteres fra europeisk steinalder. Men vi går også ut over denne perioden og geografiske avgrensingen. Etersom migrasjonsstudier i høyeste grad er tverrfaglige, dvs. avhengige av mange forskjellige forskningsfelt, er det ofte vanskelig for det bredere publikum å forstå styrkene og begrensningene til de ulike metodene som benyttes, og hvordan fag og metoder spiller sammen. Så, i tillegg til påstander og fortellinger basert på arkeologiske studier, inkluderer vi korte forklaringer av noen av de mest brukte metodene. Til slutt i boken har vi også forslag til videre lesning for de som ønsker mer fordyping.

Forfatterne av tekstene er alle eksperter på sitt felt. De fleste var med i Oslo CAS-prosjektgruppen, men vi har også rekruttert andre for å sikre bredde innenfor temaet. Mange av bidragsyterne, inkludert redaktørene, har personlig erfaring med migrasjon og med å skape et hjem på et nytt sted – nok en grunn til at det var så viktig for oss å skrive denne boken.

Som med boken som inspirerte oss, *Gender stereotypes in Archaeology*, har tekstbidragene blitt illustrert av kunstneren Nikola Radosavljević. Nikola har vist en enorm kreativitet og tålmodighet

i å prøve å gi våre ofte forvirrede ideer et grafisk uttrykk. Tegningene er ment å understreke problemstillingene som diskuteres i teksten og bidra til å utforske hull og sprekker i kunnskap og tenkemåte. Noen av bildene er derfor karikaturer eller parodier. Noen av tegningene leker mer eller mindre forsiktig med i mange tilfeller ureflekterte påstander eller forestillinger knyttet til migrasjoner i fortid og nåtid (f.eks. Metode 5 eller Fortelling 7). Andre er ment å skape overraskelse og refleksjon gjennom uventede sammenstillinger, sammenhenger, eller metaforer (f.eks. de dype røttene avbildet i Påstand 5). Det er også tegninger av hva som kunne ha funnet sted i fortiden, men også der har vi forsøkt å framstille migrasjonsprosessen på nye måter (f.eks. Påstand 11, eller Fortelling 4, der vi foreslår hvordan folk i fortiden kan ha tenkt om deres reise inn i etterlivet). Boken presenterer altså verken «sannheter» eller ferdige svar, men tolkninger av informasjonen vi har per i dag, som forhåpentligvis åpner for nye spørsmål og ny forskning. Samlet håper vi at bilder og tekst vil vekke diskusjon og kritikk, refleksjon og interesse – eller også bare underholde. Vi hadde det jo gøy med å lage boken!

Sidestone Press ønsker nå å lage en hel serie med lignende bind dedikert til å avkle stereotype forestillinger og påstander, med Laura Coltofean-Arizancu, Bisserka Gaydarska og Uroš Matić som serieredaktører. Dette er veldig gode

nyheter og vi er veldig glade for å være del av denne nye serien. Takk til redaksjonen for muligheten, takk til alle våre forfattere, og til Nikola Radosavljević for gode illustrasjoner. Denne boken kunne imidlertid aldri ha blitt til uten hjelp fra Karsten Wentink, Corné van Woerdekom og Marta Klement. Vi vil også takke Senter for grunnforskning i Oslo (CAS) for finansieringen av både forskningsoppholdet vårt hos dem og produksjonen av denne boken.

*Daniela Hofmann, Catherine J. Frieman
og Astrid J. Nyland*

**De tradisjonelle
historiene arkeologer har
fortalt om migrasjon, for
eksempel at samfunn i
fortiden vanligvis holdt
seg på ett sted, holder
ikke lenger mål**

PÅSTANDER OM MIGRASJON

Migrasjon er et nytt fenomen

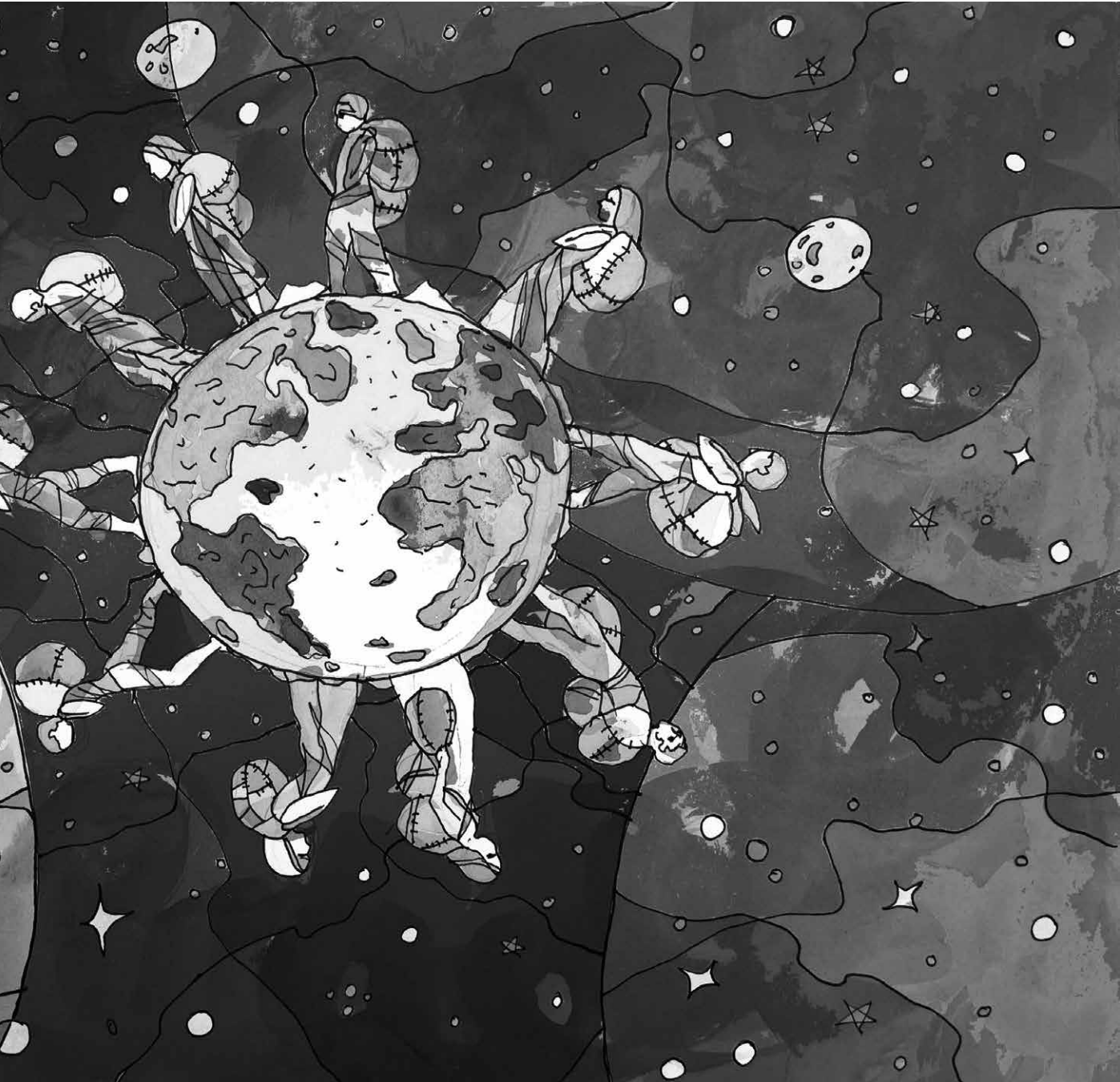
Stefan Burmeister

En vanlig oppfatning som gjentas mange steder i forskningen er at fortidens mennesker holdt seg i ro og til sine egne, var jordnære og svært tradisjonstro. Om noen få flyttet på seg, var det kun over korte avstander. Om dette stemmer spilte migrasjon liten eller ingen rolle i tradisjonelle og før-moderne samfunn da folk først var blitt fastboende bønder. Mange hevder derfor at migrasjon først ble et begrep da vestlig kolonialisme tiltok, som da nybyggere inntok Amerika eller da industrialiseringen muliggjorde økt mobilitet. Men er migrasjon av en viss størrelse kun et moderne fenomen? Et raskt blikk på forhistorien forteller at dette er feil. Helt siden *Homo sapiens sapiens* forlot det afrikanske kontinentet har mennesker beveget seg rundt på kloden. Vår tids biologisk-molekylære analyser viser tydelig hvor mye fortidens mennesker faktisk flyttet rundt. Det er knapt noen samfunn som kan sies å ha vært isolerte.

Arkeologi viser også hvordan mennesker og kulturer har funnet sammen over store avstander, utvekslet ideer, kunnskap og knyttet nye bånd i alle samfunn til alle tider. Slikt sett er forhistoriske mennesker veldig like oss. Vår menneskeart kunne derfor også blitt kalt *Homo migrans* ettersom migrasjon alltid har vært del av samfunnet vårt. Migrasjon var og er en strategi som sikrer folks økonomiske og sosiale utsikter og livsgrunnlag. Selv med landområder og ressurser i overflod er migrasjon en åpenbar måte å løse sosiale problemer på. Betydningen av migrasjon for forhistoriske samfunn debatteres imidlertid fremdeles.

Migrasjon har alltid vært del av samfunnet vårt

Migrasjon handler alltid om svært mange mennesker

Stefan Burmeister

Verken historisk eller nåtidig migrasjon handler nødvendigvis om at det er én stor gruppe som reiser av én spesifikk grunn

I Vesten er historiene som fortelles om migrasjon ofte inspirert av skriftlige kilder fra antikkens Hellas og Romerriket. Disse beskriver hvordan hele folkegrupper migrerte samlet. Likevel er nok dette unntaket heller enn regelen. Verken historisk eller nåtidig migrasjon handler nødvendigvis om at det er én stor gruppe som reiser av én spesifikk grunn. Ofte foregår i stedet migrasjon individuelt eller i små grupper. I tillegg kan mange migranter med i utgangspunktet forskjellig motivasjon finne sammen og danne grupper underveis.

Kan det siste overføres til forhistorisk migrasjon? Vi vet nå at folkegruppene som krysset grensene til det romerske imperiet, beskrevet i antikken, ikke lenger korresponderer med etniske grupper. Likevel oppfattes de fremdeles som samlede enheter med felles mål og adferd. Innvandringen til Romerriket var trolig en annen type migrasjon enn det vi kjenner fra vår tid. En må

også spørre seg om typen migrasjon i periferien av oldtidsimperiene var lik for alle i forhistorien.

Forhistoriens mennesker var ikke fundamentalt forskjellige fra oss i dag, men de levde under helt andre forutsetninger. Modellen som beskriver migrasjon som bølgeaktige fremrykk [*Wave of Advance*] forutsetter at migranter uhindret kan flytte inn i nye områder for derfra nå andre områder i neste migrasjonsbølge. Dette fordrer imidlertid at områdene migrantene kommer til er ubebodde og at de økologiske sonene lett kan mestres. Dette stemmer verken med dagens eller den forhistoriske situasjonen. Dagens migrasjon virker i stedet å ligne mer på froskehopp fra ett sentre til et annet [*Leap frog-model*], der noen blir igjen, mens andre fortsetter. Vi trenger åpenbart å skjerpe konseptene vi bruker når vi snakker om forhistorisk migrasjon.

Migrasjon er en enveis, lineær prosess

Martin Furholt

Nesten alle definisjoner av migrasjon beskriver fenomenet som at noen flytter fra ett sted til et annet. Noen rykkes opp med røttene fra et opprinnelsessted, og må bygge seg et nytt hjem på et bestemmelsessted. Denne enkle modellen reduserer imidlertid migrasjonsprosessen til en direkte linje mellom disse to trinnene: 1) flytting fra et lokalsamfunn, og 2) påfølgende integrering i et nytt vertssamfunn. En slik situasjon kjenner imidlertid kun noen få og spesielle tilfeller av migrasjon. I praksis gir få migranter opp sine bånd til opprinnelsesstedet. I stedet holdes kontakten med slektninger, venner og bekjente gjennom besøk hos dem, at en huser dem når de reiser, eller hjelper dem med å migrere. Å ha en slik tilknytning til ulike steder kalles å være «translokal». Et hovedkjennetegn ved de fleste migrasjonserfaringer er nettopp at de skaper varige toveis forbindelser og sosiale bånd mellom flere lokalsamfunn.

Men siden migranter kan ankomme et lokalsamfunn fra forskjellige steder, og noen migrerer kanskje videre senere, er ikke dette bare en toveis-relasjon mellom to lokalsamfunn, men et helt nettverk av translokale samfunn. De etablerte og varige sosiale båndene legger til rette for hyppig sirkulasjon av mennesker mellom samfunn. På grunn av virkningen av mobilitet og utveksling påvirkes derfor samfunnet på opprinnelsesstedet like mye av migrasjon som samfunnet på bestemmelsesstedet. Om begrepene «opprinnelses»- og «bestemmelsessted» i det hele tatt er nyttige, vil det kun være fra den enkelte migrants perspektiv.

**Et hovedkjenne-
tegn ved de fleste migrasjonserfaringer
er at de skaper varige toveis
forbindelser og sosiale bånd**

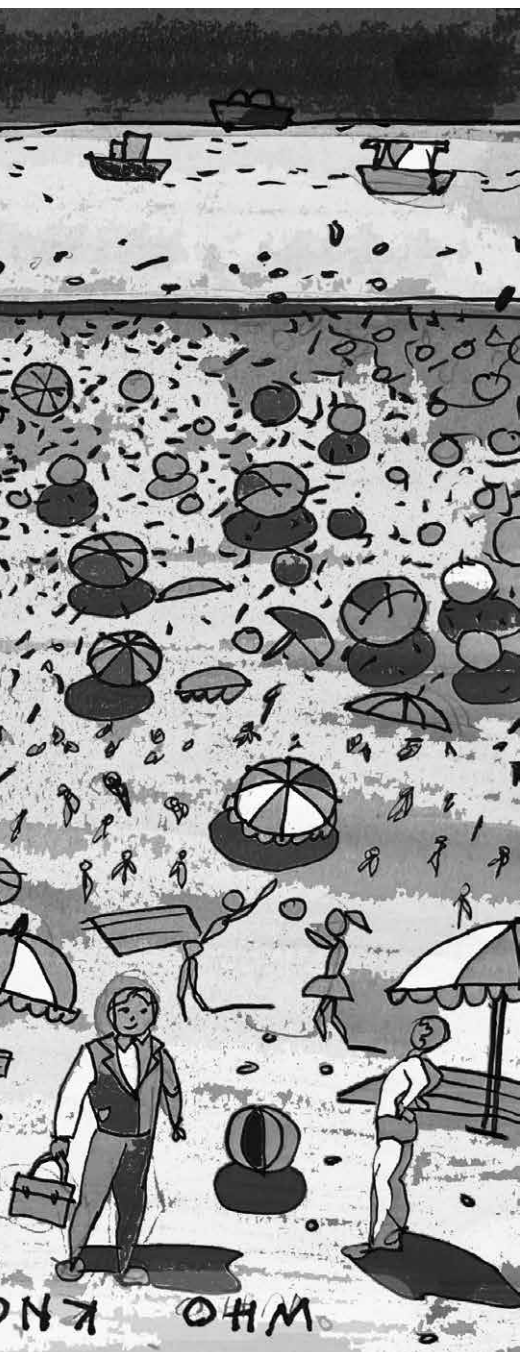

Migranter er en enhetlig gruppe

Daniela Hofmann

Lik adferd - å bytte hjemland - verdsettes ulikt på bakgrunn av årsaken til reisen

Ord som benyttes for folk som migrerer avhenger av hvor de kommer fra og hvorfor de flytter. Historisk har for eksempel «nybyggere-kolonister» vært sett på som noen annet enn «oppdagere». Når en i dag kaller noen «flyktninger» ser en for seg mennesker på flukt fra konflikt eller katastrofe. Mennesker som reiser for å søke arbeid kalles gjerne «migranter». Selv om det å skifte hjemland er en personlig avgjørelse, kommer disse ofte fra de samme gjerne økonomisk underutviklede landene. En siste gruppe kalles på engelsk *expats/expatriates*, dvs. ressurssterke migranter. De jobber gjerne i høystatus yrker grunnet sin spesialkompetanse eller er pensjonister. Lik adferd - å bytte hjemland - verdsettes ulikt på bakgrunn av årsaken til reisen. I slik kategorisering ligger en antagelse om at menneskene innad i gruppen er like. Bruker vi moderne ord for å beskrive forhistorisk migrasjon sniker gjerne vår moderne forståelse seg med inn.

Opplevelsene og erfaringene til migranter innenfor de ulike grupperingene er heller ikke ensartet. Erfaringer avhenger av bl.a. kjønn, alder, rase, og religion. For eksempel lærer barn av innvandrere vanligvis språket lettere enn foreldrene og forstår forttere hvordan sosiale spilleregler fungerer. Noen barn må også ta ansvar for å oversette for foreldrene hos legen eller i banken. Ved å få slike roller endres også forventinger til hva barndom skal være. Mennesker kan også skifte status i løpet av livet gjennom å lære nye ferdigheter. Situasjonen var like mangfoldig og kompleks i fortiden. Vi må derfor være oppmerksomme på hva som skjuler seg bak ordene vi bruker.

Migranter forlater røttene sine

Astrid J. Nyland

Vi er alle formet av oppveksten vår, dette er ikke noe vi kan reise ifra. Om krig eller katastrofer ødelegger hjem eller ressursgrunnlag må kanskje folk rømme over natten, men selv da oppgir de ikke røttene sine. Selv om reisen kun går én vei vil båndene mellom opphavssted og endestasjon bestå. I tillegg reiser de fleste migranter til steder de kjenner noe til fra før. Med røtter menes her ideene om hva som knytter mennesker sammen og forankrer dem til et spesifikt sted eller land. Når vi vokser opp i en spesifikk region eller kultur, lærer vi å være eller gjøre ting på særegne måter. Hodet, men også kroppene våre, husker og signaliserer tilknytning til opprinnelsessted. Dette vises i hvordan vi ter oss, i gester og kroppsspråk. Andre vil også slik oppfatte om vi er fra forskjellige steder og har hatt ulik oppvekst. Måter vi lager eller gjør ting på vitner om hvor vi er fra. Å videreføre tradisjoner og trekk ved

opprinnelsesstedets kultur, for eksempel i seremonier, dekor, håndverk, eller kleskode, kan også være en bevisst strategi for å holde minnet om hjemsted, opphav og fortid levende. Det blir en måte å føle seg hjemme på et nytt sted og det nye og ukjente kan slik kjennes mindre fremmed. Ting migranter bringer med seg kan også etter hvert bli en naturlig del av livene til lokalbefolkningen. Ingen gir derfor opp sine røtter, men røttene vokser videre på nye steder og fletter seg inn i det eksisterende rotsystem som dermed også utvikler seg.

**Måter vi lager eller
gjør ting på vitner om
hvor vi er fra**

Migranter vil etter hvert ligne majoritetsbefolkningen

Daniela Hofmann

Det finnes også gode eksempler på mennesker som sameksisterer uten at migrantene må ligne majoritetsbefolkningen

I dag er det en vanlig oppfatning blant byråkrater og politikere at migranter bør tilpasse seg sitt nye hjemland. De bør ta til seg verdier og skikker så de blir lik majoritetsbefolkningen. Der det ikke skjer føler mange seg truet, og samtalene begynner fort å handle om *oss mot dem*. Historien har vist at følelsen av *oss/dem* gjerne vokser frem der tilgang til jobber, utdanning, politisk påvirkningskraft eller ressurser avhenger av hvor en stammer fra. Samtidig finnes også gode eksempler på mennesker som sameksisterer uten at migrantene må ligne majoritetsbefolkningen. Der det samler seg grupper av migranter (en såkalt «diaspora») kan de opprettholde sin egenart og identitet gjennom å feire egne høytider, videreføre en særegen klesstil og eget språk. Å opprettholde slike tradisjoner styrker båndene til hjemlandet, men også til utvandrere i andre regioner. Et eksempel er de mange jødiske kvarter i europeiske

og amerikanske byer. Presset om å forandre seg kan være veldig sterkt. Det kan derfor oppstå et skille der migranter opptrer i tråd med majoritetsbefolkningens ønsker i det offentlige rom, mens de opprettholder egne tradisjoner på privaten. Migranter kan for eksempel leve i hus som på utsiden likner naboens, mens innredning eller mattradisjoner avslører familiens opprinnelige opphav. I åpne samfunn kan migranter og lokalbefolkning lære fra hverandre via gjensidig utveksling av ideer og skikker. Slik integrasjon utvikler samfunnet i ny retning, og det finnes mange eksempler på nettopp dette. For eksempel ble nye religiøse seremonier utviklet på grunn av kontakten mellom migranter og lokale grupper på 1300- og 1400-tallet i det som i dag er det sørvestlige USA.

Folk vil egentlig ikke flytte

Stefan Burmeister

Ideen om kulturelle røtter og rotfast forankring av identitet involverer også tanken om at folk kun knyttes til ett bestemt sted. Siden en kun kan være del av «ett tre», fremkaller ideen om røtter en oppfatning om kontinuerlig territorialitet.

En undersøkelse gjort av FNs internasjonale komite for migrasjon (IOM) viser at folk i hele verden i dag, bortsett fra i Europa, stort sett er positive til migrasjon. Vår vestlige tenkemåte virker preget av en slags bofastideologi, dvs. at folk er knyttet til steder og nasjoner til territorier. Å være enten bofast eller nomadisk anses som gjensidig ekskluderende måter å leve på. Kombinasjoner av levemåtene er sjeldent et tema. Der bofast betraktes som *normalt* blir migrasjon og stedsløshet *unormalt*. Migranter vil anses som rotløse siden de mangler kontinuerlig stedstilknnytning. En slik vestlig «anti-migrasjons-holdning» kolliderer dermed fort med migrantgrupper og andre

reisendes verdensoppfatning og realiteter. Nomadisk og bofast livsstil står slik i hver sin ende av en skala som egentlig kun viser tilpasning til for eksempel klimaendringer, sosiale eller politiske situasjoner. Mellom ytterkantene finnes mange måter å leve på. Arkeologiske studier har vist at migrasjon kan være uløselig knyttet til det sosiale livet også hos bofaste grupper. Selv folk i permanent etablerte landsbyer kunne være mobile deler av året som for eksempel Pueblo folket i det sørvestlige USA som omtales som «urbaniserte nomader». Bofasthet og en mobil livsstil trenger altså ikke være motpoler, men varianter av hvordan en velger å organisere samfunnet sitt på.

**Vår vestlige tenkemåte
virker preget av en slags
bofastideologi**

Migrasjon skjer på grunn av kriser

Martin Furholt

På samme måte som i dag var migrasjon og mobilitet vanlige erfaringer for de fleste mennesker

Det er en dominerende forestilling at migrasjon er en eksepsjonell, traumatisk opplevelse som kun skjer om folk ikke har andre alternativer. Oppfatningen av at migrasjon er noe uvanlig har sine røtter i ideer om at tidligmoderne europeiske statsamfunn var ekstremt bofaste. Tradisjonelt har historikere og etnografer forestilt seg et sosialt lukket, konservativt landsbyliv som en slags opprinnelig livsstil. Denne livsstilen var dessverre gått tapt tror man, men det finnes faktisk ingen bevis for at et slikt romantisk bondesamfunn noen gang har eksistert, selv ikke i den seinmiddelalderse og tidligmoderne verden der det angivelig var standard. På samme måte som i dag var migrasjon og mobilitet vanlige erfaringer for de fleste mennesker. Selv om dramatiske drivkrefter som kriser, krig, miljøødeleggelser eller epidemier godt kan ha vært utløsende faktorer, er det ingen grunn til å tro at kun slike fenomener initierte

migrasjon. Snarere kan migrasjon ha blitt drevet av såkalte «pull-faktorer», dvs. faktorer som tiltrekker seg folk. En pull-faktor kan være tilgang til nytt godt og produktivt jordbruksland, eller et bedre klima. Drivkraften kan også ha vært religiøs eller sosial, som en karismatisk profet, eller til og med ønsket om å forlate irriterende naboer. Folk kan også ha blitt tiltrukket av bestemte lokalsamfunn på grunn av deres berømte fester, hyggelige selskap, eller sofistikerte historiefortellere.

Migranter vil erstatte lokalbefolkningen demografisk

Tim Kerig

Frykten for overskriften er overraskende utbredt i våre dager – men er dette egentlig sannsynlig? Fordommen kobler frykten for immigrasjon med en antagelse om at immigranter får mange barn. Tanken får mange til å reagere voldsomt. Kategorisering av mennesker i oss og dem bunner kanskje i en diffus følelse av underlegenhet. Forestillingen kan føre til rasistiske holdninger og har til og med nøret oppunder noen av de siste tiårenes grusomme terrorhandlinger.

De som fronter slike fordommer, er ofte folk som bor i nabolag der antall immigranter er økende. Imidlertid gir fordommer basert på personlige observasjoner ikke nødvendigvis et riktig bilde av samfunnet som helhet. Det kan være flere grunner for økningen, men én er at folk ensidig søker seg til spesifikke nabolag eller regioner. Demografiske studier i både arkeologi og historie har også vist at gjennomsnittlig fødselsrate i en befolkning bestemmes av

livsvilkår. Der livsvilkårene er dårlige vil en familie ofte ha mange barn, men også høy barnedødelighet. En høy fødselsrate sikrer at i alle fall noen barn vokser opp. Der livsvilkårene er gode fødes også færre barn. Når migranter forlater hjemlandene sine for å søke lykken andre steder, har de gjerne med seg mange barn, men når livsvilkårene forbedres kan en forvente at fødselsraten vil synke og legge seg på samme nivå som resten av befolkningen. Det er derfor ingen grunn til å tro at en skal bli fortrent av migranter som får de samme rammene og levestandard som lokalbefolkningen.

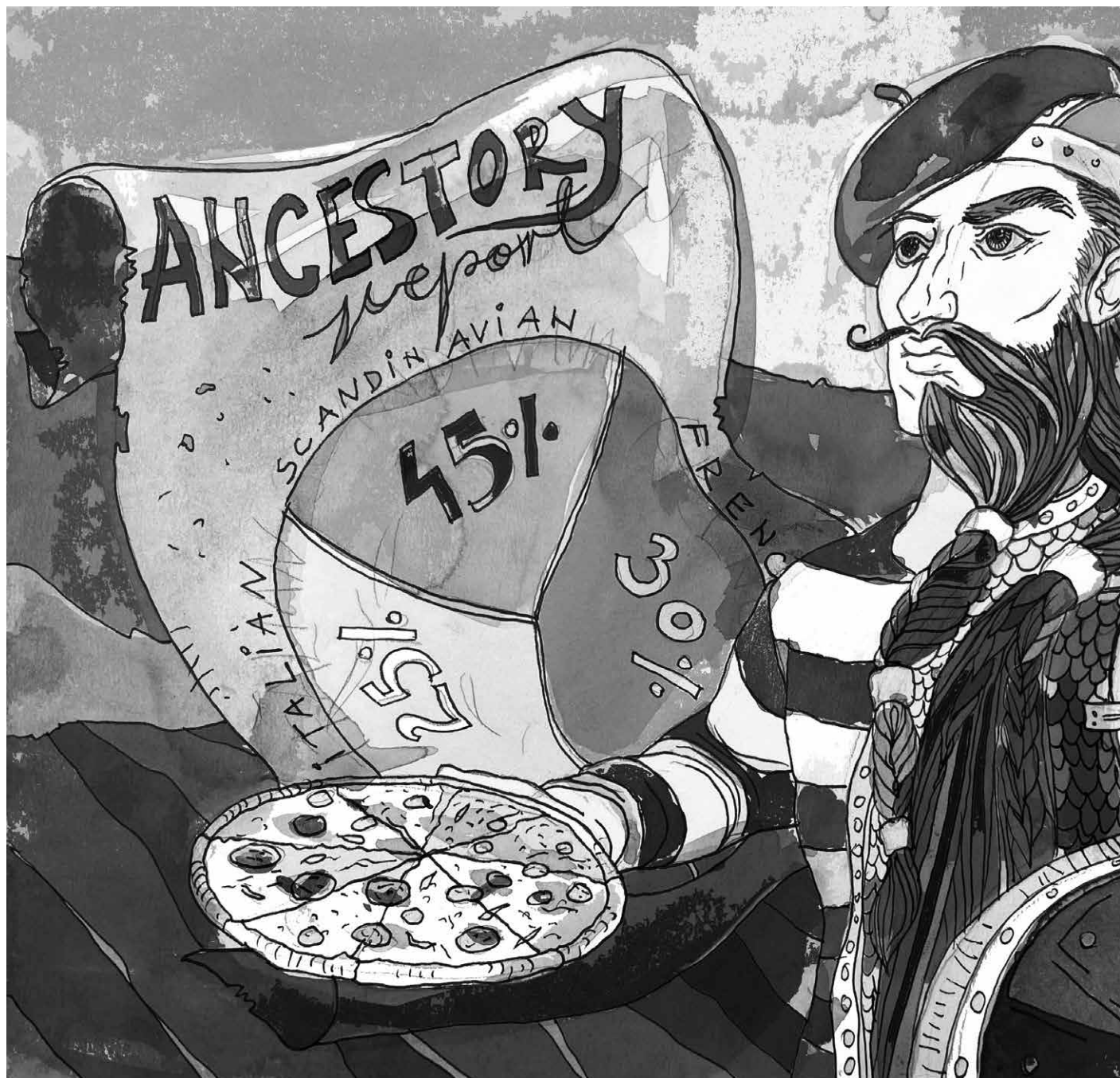

**Kategorisering av mennesker
i oss og dem bunner kanskje i en diffus
følelse av underlegenhet**

Gener bestemmer etnisiteten din

Eva Fernández-Domínguez

Misforståelsen om at etnisitet og genetisk opphav er det samme skyldes til dels feil bruk av begrepene

Selskap som tilbyr gen-testing for «hvermannen» har bidratt til å spre ideen om at etnisitet og rase bestemmes av gene våre, men virkeligheten er svært annerledes. Misforståelsen om at etnisitet og genetisk opphav er det samme skyldes til dels feil bruk av begrepene som ikke må ses på som synonymmer. «Etnisitet» er en sosial konstruksjon som kategoriserer mennesker inn i grupper basert på felles kulturell bakgrunn, språk, tro eller geografi, og ikke nødvendigvis genetisk slektskap. Mens «genetisk opphav» er et vidt begrep som refererer til genetisk arvestoff fra forfedre. Grupper som har felles forfedre, vil generelt sett ha en karakteristisk genetisk sammensatt signatur som vil skille seg fra grupper i andre regioner. Gjennom sporing og identifikasjon av slike genetiske signaturer kan en anslå hvor anene til enkeltmennesker mest sannsynlig stammer fra. Det trenger imidlertid ikke bety noe for hvilken etnisk

gruppe en identifiserer seg med.

Sammenhengen mellom genetisk opphav og etnisitet blir mindre tydelig når vi studerer en forhistorisk befolkning ettersom vi kun har fragmentert informasjon om hvordan disse samfunnene var organisert. Selv om etnisitet og genetisk opphav sammenfalt i en håndfull samfunn er det faktisk mer unntaket enn regelen. For eksempel, i løpet av det tredje årtusen fvt brukte mennesker over store deler av Europa de samme gjenstandstypene, mens gene deres forteller om ulikt genetisk opphav. Mens en i vikingtidens Skandinavia finner mennesker med lik materiell kultur men svært forskjellige genetiske signaturer. En «etnisk viking» kunne med andre ord ha mange genetiske opphavssteder.

Mobile kvinner er et moderne fenomen

*Samantha S. Reiter
og Karin M. Frei*

Forskere pleide å tenke at mobilitet i europeisk forhistorie var rimelig begrenset. Om forhistoriske mennesker likevel flyttet på seg, skilte forskere gjerne mellom bevegelsene til menn og kvinner. Mens menn flyttet på seg grunnet handel, krig og gjentatte politiske besøk, antok man at kvinners mobilitet var lav og kun knyttet til alliansebygging gjennom ekteskap. Modellen passer til deler av det arkeologiske materialet ettersom det er funnet mange høystatus kvinnegraver med smykker og/eller draktelement atypiske for den regionen de er begravet i. Imidlertid viser resultater fra nylige strontium isotopanalyser at både menn og kvinner kunne flytte ofte og langt. Noen forhistoriske kvinner viser flyttemønstre som tidligere ville blitt karakterisert som «mannlige». For eksempel flyttet Egtvedpiken i bronsealderens Jylland i Danmark gjentatte ganger, mens analysene av Ølbykvinnen fra Sjælland viste at hun hadde vært

bofast i bronsealderen selv om man i graven hennes fant en mengde gjenstander fra hele Europa og til og med fra utenfor Europa. Det vil si, Ølbykvinnen hadde fått gjenstander brakt til seg, ikke tatt de med seg hjem fra fjerne steder. I tillegg har studier av forhistorisk DNA endret vår innsikt i hvordan menneskene i forhistorien forholdt seg til slektskap da både kvinner og menn er funnet begravd med barn som ikke var biologisk deres. Vi må derfor spørre om utveksling av ekteskaps partnere i forhistorien i det hele tatt dannet grunnlag for sosiale kontrakter, eller om andre, likeså kompliserte, sosiale prosesser pågikk, der kvinner var mer enn kun «den ultimate gaven».

**Noen forhistoriske
kvinner viser flyttemønstre
som tidligere ville blitt
karakterisert som «mannlige»**

Migrasjon fører med seg vold

Astrid J. Nyland

Fortalt på denne måten høres all forhistorisk migrasjon ut som europeisk imperialisme

Forestillinger om forhistorisk migrasjon handler ofte om en rask overtakelse av nytt land og folk. Dette er fortellinger vi gjenkjenner fra europeisk og amerikansk kolonialistisk historie. Mannlige krigere reiste ut på søken etter nytt land og ressurser på oppdrag fra makteliten i hjemlandet, ofte for å kunne bidra til å fø en voksende befolkning. Nye båttyper og bruk av hester gjorde det mulig for store grupper å reise fort og langt. Dette kan både ha sjokkert og imponert lokalbefolkningen. Ved bruk av nye våpen, teknologi eller sosiale strategier – ukjente for de lokale – ender gjerne denne typen migrasjonshistorier med en voldelig maktøvertakelse.

Fortalt på denne måten høres all forhistorisk migrasjon ut som europeisk imperialisme. Historien hviler på ideen om at initiativ og kraft ligger hos dem som flytter, mens de lokale er lette å undertrykke. En alternativ versjon er den der migranter ikke nødvendigvis er ute etter å overta

makten.

Selv om det kan ha oppstått spenninger mellom grupper der nykommere flytter inn på andres territorier, er det sjeldent at migranter drar på måfå inn i nye områder. I stedet velges steder som ikke er fullstendig nye eller ukjente, steder der infrastruktur som kommunikasjonslinjer og familiebånd allerede er etablert. I arkeologien kan en se dette ved at gjenstander, teknologi, ressursbruk og råmaterialer finnes i området allerede før hovedmigrasjonen kommer. Å kunne leve godt sammen handler om samarbeid, og samhandling mellom grupper vil slik føre til gradvis gjensidig integrering.

HVORDAN FORSKE PÅ MIGRASJON: METODER

Hvordan lese en pil på et kart?

Catherine J. Frieman

Arkeologer elsker kart. Vi bruker kart til å fremstille spredning av funn på boplasser, boplassers beliggenhet i en region når de var i bruk og hvilken aktivitet som skjedde hvor. Når dette gjøres for flere regioner og tidsperioder kan en ane forskjeller og utvikling i måter å leve på. Utfordringen er å yte rettferdighet til den dynamiske prosessen mobilitet gjennom våre i bunn og grunn statiske og todimensjonale kart.

Den vanlige måten å vise mobilitet på er å tegne piler. Det som er bra med piler er at de tydeliggjør retningen på bevegelsene – en ting eller en ide *derifra* ble funnet av arkeologer *her*. Samtidig antyder en pil som starter ett sted og stopper ett annet at bevegelsen fra A til B skjedde én gang, var direkte og uten sidesprang. Pilen viser derfor ikke nødvendigvis den reelle situasjonen, hvordan flyttingen foregikk, og kan fort bli et bilde på arkeologens for forståelse av mobilitet (at noe eller noen kom fra et annet sted). Å

bruke ulike symbol er en alternativ måte å fange den iboende dynamikken i både gjenstanders og menneskers mobilitet på kart. Derfor ses ofte områder eller soner der befolkning, ideer og teknologi til stadighet ble utvekslet eller krysset grenser seg imellom, markert på kart med ulike farger, skraveringer, eller overlappende sirkler. Digitale kartprogram og geografiske informasjonssystem (GIS) er nyttige redskap for å simulere romlig mobilitet i flere dimensjoner. En kan nå lett vise et individs bevegelse mellom steder i et bestemt landskap. En kan også få hjelp til å beregne tidsbruk, eller hvor vanskelig eller hvor lett det vil ha vært å ta seg over for eksempel et myrlandt område eller opp/ned bratte fjell. Programmene foreslår så de enkleste eller mest tidsbesparende rutene, og hva en ville opplevd på veien. Men selv dette viser kun en brøkdel av de komplekse mønstre mennesker og tings mobilitet kan ha bestått av.

Utfordringen er å yte rettferdighet til den dynamiske prosessen mobilitet gjennom våre i bunn og grunn statiske og todimensjonale kart

Hvor kommer gjenstander fra?

Catherine J. Frieman

Omarbeiding vitner om at øksa har hatt et langt livsløp, kanskje også reise

Det er mange måter å spore hvor gjenstander kommer fra. Noen er laget av unike råmaterialer som kun finnes på bestemte steder. Mikroskopi og kjemiske analyser kan avsløre gjenstanders opprinnelsessted, eller i alle fall, hvor råstoffet stammer fra. For eksempel gjenkjennes spesifikke kobbergruver kjemisk på deres innhold av grunn- og sporstoffer. Å koble kobbergjenstander og gruver er likevel ikke enkelt. For selv om kobberet til en øks ble utvunnet i en gruve i Irland, kan metallet i øksa ha vært smeltet om mange ganger før den havnet der arkeologen fant den. Det er litt enklere å bruke redskaper av stein til å spore bevegelsene til gjenstander. Du viser ikke ut tidligere form ved å smelte en gammel steinøks for deretter å støpe den om til en ny. Øksa må hugges eller slipes, en bearbeidelse som naturlig nok reduserer størrelsen på øksen. Noen ganger kan en likevel fremdeles se rester av den opprinnelige formen etter omhuggingen/slipingen. Omarbeiding vitner om at øksa har hatt

et langt livsløp, kanskje også reise. I de områdene øksa har vært innoom, kan en ha gitt øksa en særegen regional form. Om en kan påvise hvilke former øksa tidligere har hatt kan altså gjenstandens bevegelse fra opphavssted til funnsted identifiseres.

Dette var tilfellet med en type grønne, svært harde, slipte steinøkser datert til 5000-3500 fvt. Stein-typen jade finnes kun ett sted i de italienske Alpene, mens jadeøkser er funnet over hele Europa. Mange er laget i typisk regional form og øksenes ulike stadier av omarbeiding forteller om øksenes bevegelse over tid og rom. I tillegg ser det ut som om de eldste øksene, de som hadde reist lengst og som var blitt slipt om flest ganger, ble ansett som svært verdifulle. Kanskje var sliping eller polering av økser koblet til seremonier som involverte bearbeidelse av øksene før byttingen eller gaveutvekslingen foregikk? Øksene spredte seg i alle fall fra Nord-Italia, helt til Irland, Skandinavia, Portugal og Bulgaria.

Hvordan spres språk?

Rune Iversen

Før globale massemedier spredte språk seg via migrasjoner. Når migranter bosatte seg i nye områder gjorde interaksjonen med lokalbefolkningen at de lokale språkene enten ble erstattet, at språkene sameksisterte side ved side, eller påvirket hverandre slik at de sammen dannet et nytt. Et historisk kjent *indoeuropeisk* eksempel er kolonialismens spredning av spansk, fransk og engelsk.

Indoeuropeisk språk oppsto sannsynligvis på de vesteurasiske stepper for 6500-4500 år siden. I dag utgjør det den største språkfamilien vi kjenner. Nesten halvparten av jordas befolkning, dvs. de fleste i Europa, Russland og Sør- og Sørvestasia, snakker indoeuropeiske språk. Men hvordan spres språk så langt, og hvordan kan vi spore språk 6000 år tilbake i tid? Gjennom å sammenligne ord og grammatikk i forskjellige indoeuropeiske språk har språkhistorikere funnet likheter som kun kan forklares ved at språkene har felles opphav. Dette opphavet refereres til som «proto-indoeuropeisk». Ord sporet tilbake til dette urspråket gir viktige hint

om hvor og når språket oppstod. Ifølge den såkalte paleolingvistiske metoden vil et språk kun ha et ord for noe om den som snakker språket kjenner konseptet det beskriver. For eksempel må du vite hva «et hjul» er for å ha et ord for hjul. I indoeuropeisk språk er slike ord særlig relatert til vogn-teknologi, melkeprodukter og ullproduksjon. Proto-indoeuropeisk dateres på denne måten til kobberalderen på de vesteurasiske steppene. For å forklare utbredelsen av tidlig indoeuropeisk letes det etter tegn på migrasjoner som må ha medført omfattende språkskifter. For ca. 5000 år siden endres materiell kultur, gravskikk mm. markant over hele Europa. Analyser av forhistorisk DNA bekrefter at migranter fra steppene krysset vest-Eurasia på dette tidspunktet. Dette la til rette for endringer i språk og dannet trolig utgangspunkt for tidlige indoeuropeiske dialekter. Vi kan imidlertid ikke umiddelbart sette likhetstegn mellom en bestemt genetisk profil, et spesifikt språk og materiell kultur. Språk og adferd er tillært og ikke kodet i genene.

**Et språk vil kun ha et ord
for noe om den som snakker språket
kjenner konseptet det beskriver**

Sitter migrasjon i beina?

Steinar Solheim

**Tannemalje
inneholder
informasjon om
en persons tidlige
barndom, mens
isotopmålinger fra
bein opplyser om
personens mobilitet
i livets siste tiår**

Du er hva du spiser, sies det, men visste du at det du har spist kan si noe om hvor du kommer fra?

Isotoper er varianter av kjemiske grunnstoff som finnes som organiske og uorganiske komponenter i naturen. Ved å analysere denne sammensetningen i dyre- og menneskebein eller tannemalje, kan arkeologer studere mobilitet og kosthold i forhistorien. Mennesker og dyr får i seg isotoper gjennom mat og drikke og forskjellige isotoper gir oss ulik informasjon. Stabile karbonisotoper (^{13}C) og nitrogenisotoper (^{15}N) kan avsløre om en person har spist mat fra land eller fra havet, og de kan også fortelle oss hvor i næringskjeden personen var plassert. Indirekte kan dette fortelle om en persons flyttemønster og bevegelse. Dersom et skjelett med høye ^{13}C -verdier, som indikerer et kosthold dominert av marine arter, ble gravlagt langt fra kysten kan det bety at personen var mobil og flyttet seg over lange avstander.

Strontium (Sr) er en isotop som stammer fra forvitret bergart og mineraler. Mennesker og dyr tar strontium opp i kroppen gjennom mat og drikke. Strontium finnes i grunnfjell og sedimenter, men verdiene varierer

mellom regioner. Isotopnivået i menneskekroppen vil reflektere nivået i berggrunnen der en person har levd, og kan dermed informere om individet er gravlagt et annet sted enn det vokste opp.

Selv om strontiumanalyser er blitt en vanlig metode for å studere mobilitet, har metoden også noen begrensinger. Isotopverdiene forteller nemlig ikke nøyaktig *hvor* en person kommer fra ettersom det kun er mulig å påvise bevegelse mellom regioner med forskjellig geologisk signatur. Om prøven er tatt fra en tann eller bein har også betydning for hvilken informasjon man kan få: Tannemalje inneholder informasjon om en persons tidlige barndom, mens isotopmålinger fra bein opplyser om personens mobilitet i livets siste tiår. Strontiumisotopanalyse gir mye informasjon om et menneskes mobilitet i løpet av livet, om man har flyttet mellom regioner eller om en person ble begravet på samme sted som hen vokste opp eller levde den siste delen av livet. Ved å sammenligne isotopverdier fra flere personer får vi innsikt i forhistoriske mobilitetsmønstre som igjen gir innsikt i dynamikken i det sosiale livet til fortidens mennesker.

Hvordan studeres forhistorisk DNA?

Eva Fernández-Domínguez

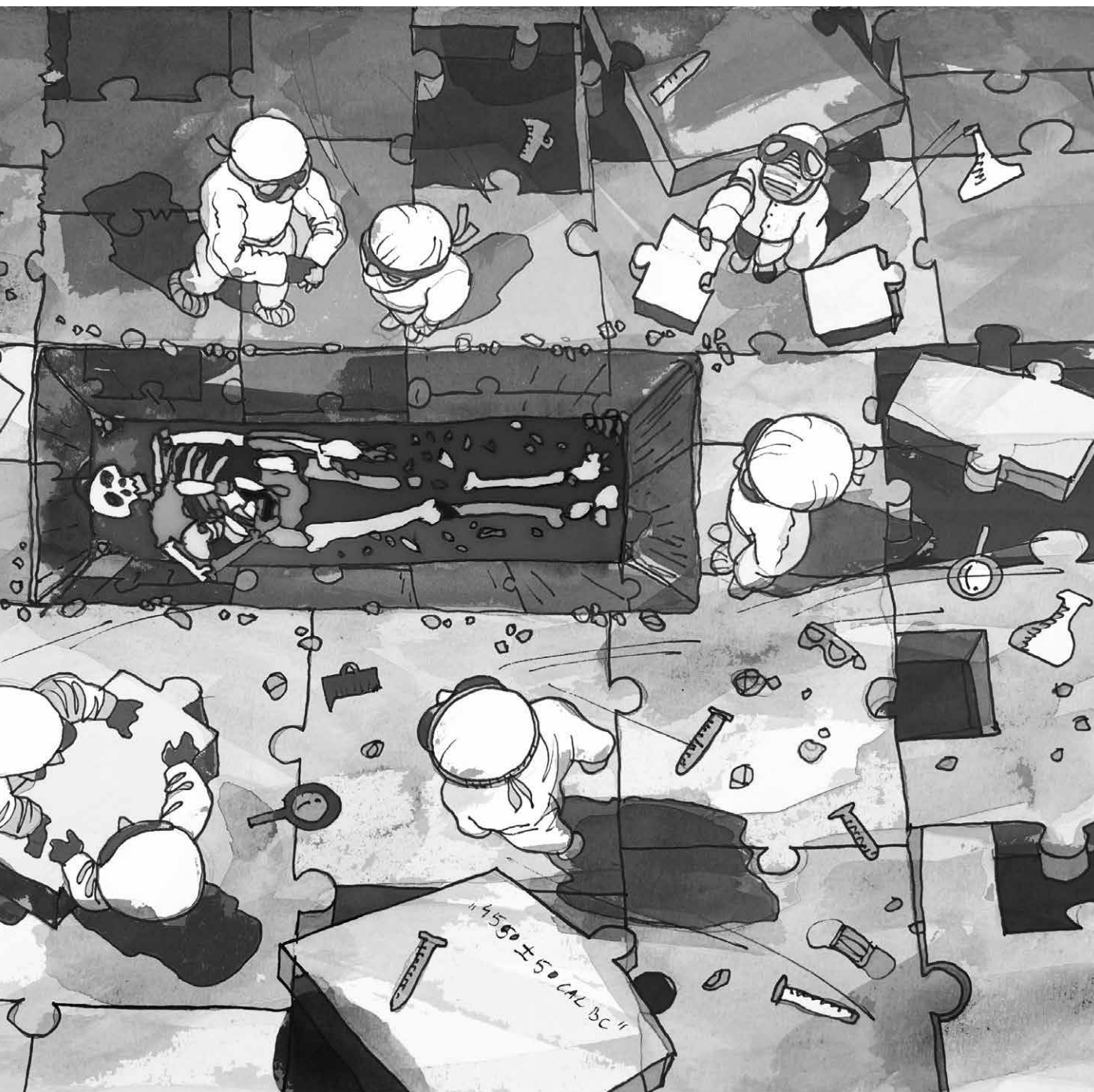
DNA, «livsmolekylet», finnes i hver eneste celle hos alle levende organismer. Forskere bruker sofistikerte laboratorteknikker og analyser for å finne, kopiere og tolke DNA. Siden slutten av 1980-tallet har det vært mulig å finne forhistorisk DNA i bein, tenner, hår, mumifisert materiale, frø, planter, selv i over hundre tusen år gammel fossil avføring! Det er likevel utfordrende å få ut nok DNA for studier ettersom DNA ødelegges for hvert år som går.

DNA-analyser fra forhistoriske mennesker gir mulighet for å rekonstruere deler av livene deres. Vi mennesker har i gjennomsnitt 99,9% av genmaterialet til felles, så det er kun 0,1% av genene våre som varierer og skaper forskjellene mellom oss. Disse forskjellene forteller om både biologisk slektskap og sosial struktur blant menneskene vi studerer. For eksempel kan DNA fra prøver fra ulike skjelett i samme grav avgjøre om individene var fra samme biologiske familie. Om de

ikke var det kan en spørre om biologisk slektskap i det hele tatt spilte noen rolle for det samfunnet som gravla sine døde. DNA-studier kan også gi innsikt i grupper av menneskers samhandling og mobilitet. Individuer med felles forfedre vil dele arveanlegg som vil gi spesifikk informasjon om gruppen. Den genetiske signaturen vil skille seg fra andre gruppers signatur i andre geografiske regioner. Gjennom å studere DNA-segment kan vi så finne ut om ulike grupper kom i kontakt med hverandre slik at gener ble utvekslet en gang i forhistorien. En kan imidlertid ikke tolke slik flyt av gener som direkte bevis for migrasjon. En kan aldri vite med sikkerhet nøyaktig hvordan eller når gener ble utvekslet. Kunnskap fra DNA må derfor analyseres sammen med kunnskap fra andre kilder som fra arkeologi. For eksempel, om en vil etablere en tidslinje for genetiske endringer over tid er det essensielt å datere individene DNAet er hentet fra.

**Vi mennesker har
i gjennomsnitt 99,9% av
genmaterialet til felles**

FORTELLINGER OM MIGRASJON

Å reise med båt i steinalderen

Knut Andreas Bergsvik

Når vi forestiller oss steinalderfolk på reise, så er det gjerne til fots det foregår. Unger, redskaper, mat og utstyr bæres på ryggen og det går ganske sakte framover. Slik var det nok ofte, men mange grupper – i alle fall de som bodde ved sjøen – var båtfolk. Båter var viktige til transport, jakt og fiske, og boplassene lå i gode havner helt nede i vannkanten. Men det er ikke ofte at arkeologer finner spor etter båtene ettersom de var laget av organiske materialer som skinn og tre. Som regel er ikke dette bevart fram til i dag, men det er heldigvis unntak. I myrområder og våtmarker i Danmark, Nederland og Nord-Tyskland er det funnet flere kanoer fra steinalderen. De er nesten alltid uthulede trestammer av lindetre. På helleristninger i Nord-Norge er det også framstillinger av båter. Bildene viser farkoster av forskjellig utforming og størrelse. De ser ut til å ha vært laget av skinn, og dette er rimelig, siden store nok trestammer ikke fantes

i denne regionen. I Sør-Norge har likevel arkeologer funnet steinøkser som egnet seg til uthuling. Båter ble brukt til mange ulike ting. Fangstekspedisjoner og reiser for å hente råmaterialer var klare formål. De var også effektive framkomstmiddel for besøk til nabogrupper, og vi må regne med at både krigføring og migrasjon skjedde med båt. De største av dem kunne romme mange mennesker. En av båtene funnet i Danmark var hele ti meter lang, med lastekapasitet på 6-8 mennesker og i tillegg et halvt tonn med bagasje. Dersom det var nødvendig, var de i stand til å krysse lange åpne strekk med vann, inn i nye land og territorier.

Når vi forestiller oss steinalderfolk på reise, så er det gjerne til fots det foregår, men mange grupper var båtfolk

Hvordan jordbruket kom til Europa

Daniela Hofmann

Tidligere så arkeologer jordbruk som overlegent andre livsstiler fordi det er nærmere det vi i dag synes er et «sivilisert» liv

Jordbruk og temming av dyr skjedde uavhengig av hverandre på mange steder på kloden. Over store deler av Europa ble jordbruk først tatt i bruk i den senere delen av steinalderen, det som på fagspråket kalles «neolitikum». Neolittiske bønder hadde dyr og planter som opprinnelig ble temmet i Sørvest-Asia: storfe, griser, sauer og geiter, korn og belgfrukter som linser og erter. Disse ressursene ble introdusert av migrerende grupper som bosatte seg stadig lengre nord og vest.

Tidlige arkeologer mente at denne prosessen var uunn- gåelig. De så jordbruk som overlegent andre livsstiler, som jakt, fordi det er nær- mere det vi i dag synes er et «sivilisert» liv: et liv der mennesker kontrollerer naturen og er så bofaste som mulig.

Men det er ikke så enkelt. Planter og dyr trengte å tilpasse seg forskjellige miljø og klima: mer regn, mer frost eller andre typer jordsmonn. Kombinasjoner av ressurser som fungerte

på ett sted kunne mislykkes i et annet. Dermed var det store forskjeller i hva folk faktisk spiste: hvor viktig kjøtt og melk var sammen- lignet med planter, eller hvor mye bønder også jaktet og fisket. Noen steder hadde bøndene stabile åkre i generasjoner, andre måtte skifte åkre etter noen år og forble små mobile samfunn. I noen regioner hadde jeger-sankere som allerede bodde i området matkilder som var like, eller faktisk mer pålitelige enn jordbruket var. I Danmark, for eksempel, overlevde jeger-fisker-sankere langs kysten i flere hundre år takket være rike forut- sigbare marine ressurser samtidig som bondegrup- per bodde lengre innlands.

Måter å håndtere nye omgivelser i Norge i yngre steinalder

Almut Schülke

Hvordan påvises de sosiale sidene til migrasjon i det arkeologiske materialet? I Sør-Norge ble nye gjenstandstyper (inkl. keramikk og slipte flintøkser) og noen få dysser (storsteinsgraver) introdusert i første halvdel av yngre steinalder (3900-2800 fvt). Dette tolkes som tegn på at jordbrukere som levde lengre sør i Skandinavia påvirket folk i Sør-Norge. Spørsmålet er om de «utenlandske» funnene representerer byttenettverk eller andre typer relasjoner mellom lokale jeger-sankere i Sør-Norge og bønder i Sør-Skandinavia, eller om sørskandinaviske grupper migrerte til Sør-Norge og bosatte seg der. For å forstå denne arkeologiske situasjonen må vi undersøke hvordan og i hvilken sammenheng gjenstander og dysser ble brukt i. Forskning viser at ritualer er særlig viktig for mennesker som migrerer, både i dag og i fortiden. Dyssene i Sør-Norge kan derfor vitne om en måte migranter i yngre steinalder håndterte møter med nye omgivelser, plas-

ser og verdener på. Å bygge storsteinsgraver krever inngående teknologisk kunnskap og kjennskap til ritene dyssene skulle huse. De som reiste og brukte dem kjente derfor sannsynligvis ritualene som inngikk. Det er derfor sannsynlig at dyssene ble bygget av og for migranter, men de innbefattet også de lokale. Dyssene er trolig bevisst strategisk plasserte langs vassdrag og kyst. Hvordan ble dyssenes plassering mottatt av lokalbefolkningen? Skapte dyssene møte- og kontaktpunkter mellom lokale jeger-sankere og migrerende grupper? Eller representerer monumentene konflikter mellom lokalbefolkning og nykommere? Rundt dyssene ble det over tid anlagt flere gravmonument. Et rituelte landskap vokste frem, noe som indikerer at dyssene fikk stå og ble anerkjent som monumenter.

**Ritualer er særlig
viktig for mennesker
som migrerer**

Hester og vogner: teknologi som letter transport

Niels N. Johannsen

Den nye teknologien kan ha påvirket tanker rundt det å reise

Det å ri hester og ha vogner med hjul anses som to av forhistoriens mest betydningsfulle innovasjoner. Nyvinningene gjorde det lettere for grupper av mennesker å bevege seg over store avstander og har kanskje ført til fortellingene om horder av invaderende ryttere. Imidlertid var verden den gang i stor grad befolket av mennesker uten tilgang til verken hest eller vogn.

Hester ble sannsynligvis domestisert på de Eurasiske steppene en gang etter 4000 fvt. I begynnelsen var de trolig avlet som kjøttressurs, men ble etter hvert mer brukt som ridedyr. Å bruke hester holdt seg trolig lenge som en regional spesialitet. Nye genetiske og arkeologiske studier viser at domestiserte hester ikke kom med migrasjonen vestover fra steppene tidlig i det 3. årtusen. Anene til dagens hester kom sammen med tohjula stridsvogner til Europa og videre først 1000 år senere, dvs. i bronsealderen. Første gene-

rasjon kjøretøy med fire hjul – kraftige vogner dratt av kveg – var da allerede blitt vanlig. Kanskje var de første eksemplene leketøy, men vogner i full størrelse spredte seg fra det vestlige Eurasia etter 3500 fvt. Selv om de lettet migrasjon over lange avstander, var hester og vogner dratt av kveg teknologier som gjorde transport lettere også i hverdagen. I tillegg kan den nye teknologien ha påvirket tanker rundt det å reise. For eksempel, økt bruk av vogner rundt 3000 fvt gjorde at mennesker på Jylland gravla sine døde sammen med både vogn og okser. Kanskje skal vi forstå dette som et svar på det vanskeligste spørsmålet i livet: hva skjer når du dør?

Mobile kvinner i bronsealderen

*Karin M. Frei
og Samantha S. Reiter*

Tidligere trodde man at mobilitet i forhistoriske samfunn var begrenset innenfor én spesifikk region. Samfunnene hadde få forbindelser ut til resten av verden. De som en antok reiste vidt omkring ble gjerne beskrevet som mektige og fysisk sterke menn. De forhistoriske kvinnene derimot, ventet passivt hjemme.

Imidlertid viser nye gen- og isotopanalyser at forhistorisk mobilitet over lange distanser ikke var begrenset til kun ett kjønn. Vi vet nå at noen menn og kvinner i den europeiske forhistorien, især i bronsealderen, var svært mobile. I visse regioner var kvinner mer mobile enn menn. Tegnene på høy mobilitet kan signalisere at disse kvinnene deltok i vide handels- og/eller politiske nettverk. Det har imidlertid ikke vært mulig å finne noe tydelig og ensartet mobilitetsmønster. Ett eksempel er reiseaktiviteten til to bronsealderkvinner som ble gravlagt i Danmark: Skydsrupkvinnen foretok kun én lang reise i livet,

mens Egtvedtpiken hadde reist langt mange ganger før hun døde. Til tross for ulikt opphav i forskjellige land, og måten de hadde levd på, ble begge kvinnene gravlagt på samme måte. De fikk begge store monumentale gravhauger. Kvinners mobilitet har altså vist seg både variert og kompleks, noe som utfordrer de tidlige, for enkle, teoriene.

Vi vet nå at noen menn og kvinner i den europeiske forhistorien, især i bronsealderen, var svært mobile

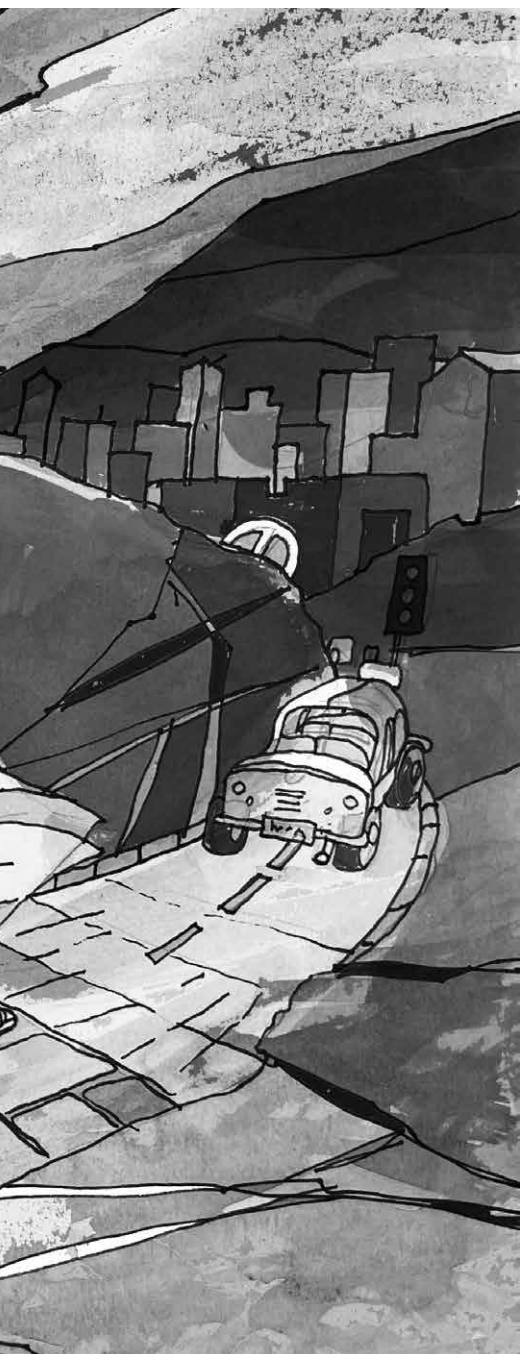

På vei - ferdsel og veiløp

Catherine J. Frieman

Veibyggingen ble essensiell i den romerske beseiringen av Europa og den østlige Middelhavsregionen

Folk har til alle tider brukt landveien når de har reist eller flyttet, men de konkrete rutene de tok, oldtidsveier, slep eller veiløp, har frem til nå for det meste vært usynlige. Da befolkningstallet økte og folk i økende grad ble bofaste og mer knyttet til bestemte steder, gikk de også de samme veiene mellom steder. Gang på gang gikk de de samme stiene, noen ganger hadde de med seg husdyr, andre ganger sleder, og etter hvert kjerrer med hjul. Dette skapte til slutt synlige veiløp. Noen steder ses slike spøkelser av forhistorisk ferdsel fremdeles som dype hulveier i terrenget. Andre veier avdekkes tilfeldig av arkeologer, som i Flintbek i Nord-Tyskland, der dype hjulspor var bevarte under en gravhaug fra det fjerde årtusen fvt. Liknende funn fra samme tid og i årtusenene som fulgte viser at det var vanlig å legge gravhauger over en vei. Kanskje var det fordi en trodde skikken ga de døde en vei som kunne ta dem videre til det

neste livet? Skikken førte imidlertid også til at en nå kan rekonstruere veiløp flere steder i Europa, noen er til og med fremdeles i bruk.

De mest berømte oldtidsveiene ble bygget av romerne. I perioden som omtales som romertid var vogner med hjul blitt vanlige. Dette gjorde at det oppsto behov for skikkelige og plane veier. Veibygging ble essensiell i den romerske beseiringen av Europa og den østlige Middelhavsregionen. Veiene romerne bygget var steinlagte og designet slik at de hadde god drenering. Det enorme veinettet gjorde det mulig for den romerske hæren og statsadministrasjonen å nå raskt og effektivt frem til alle deler av imperiet. Mange av veiene var så solide og velbygget at de varte lenge etter at det romerske riket falt. Som fossile skygger av forhistorisk ferdsel er de nå utgangspunkt for nettverket av europeiske motorveier.

Ustyrige krigere? Folkevandringstid

Stefan Burmeister

Hvorfor endte det romerske imperiet? En vanlig oppfatning er at det skyldtes flere hundre tusen invaderende germanere som tok politisk kontroll over det vestlige Romerriket i perioden 300-600 evt. Svaret på hvorfor supermakten falt er imidlertid mer komplekst enn det, for hvem var germanerne? Romerske forfattere skrev at germanske grupper kom til Romerriket for å bosette seg og søke lykken. Kildene nevner blant andre gotere, vandaler, frankere, og lombarder. Romerne kalte dem *gentes*, som betyr grupper med samme genetiske avstamning, men de er også kalt klaner eller stammer med samme opphav, språk og kultur. Imidlertid stemmer ikke dette, da de forskjellige gruppene ikke var én politisk aktør med ett felles mål. Det er en romantiserende fiksjon fra 1800-tallet. I dag vet vi at germanerne var en sammensatt multikulturell enhet og ikke én homogen etnisk stamme. Folk hadde flokket seg rundt karismatiske og

fremgangsrike militære ledere som også navnga grupperingene. Gruppene besto av krigere og deres familier. Gruppenavnet ble skrevet ned av romerne og det er derfor vi kjenner til dem i dag. Mange av krigerne var i romersk tjeneste og de germanske lederne var høyt rangerte offiserer i den romerske hæren. De germanske stammene ble også godt betalt av romerne i form av gull og landeiendommer. Sammen med militær suksess gjorde dette at flere kom til og slo seg ned. Imidlertid tok det flere generasjoner, samt romernes manglende evne til å løse aktuelle samfunnsproblemer, før germanerne ikke bare bemannet den romerske hæren, men også tok politisk kontroll.

**Svaret på hvorfor supermakten
falt er imidlertid komplekst**

Forslag til videre lesning

Litteraturlisten er ingen omfattende bibliografi, men i den vil du finne utvalgte forslag til videre lesning. De fleste bøkene og artiklene skal kunne finnes åpent tilgjengelig på nett, eller på de fleste offentlige biblioteker. Noen av forslagene er mer akademiske enn andre, mens andre er mer populærvitenskapelige, men inviterer likevel til refleksjon.

Migrasjon før og nå – påstander, metoder og fortellinger

- Barras, C. 2019. Story of most murderous people of all time revealed in ancient DNA. *New Scientist* 3223, 29-33.
- Coltofean-Arizancu, L., Gaydarska, B. og Matić, U. (red.) 2021. *Gender stereotypes in archaeology. A short reflection in image and text*. Leiden: Sidestone Press (<https://www.sidestone.com/books/gender-stereotypes-in-archaeology>).
- Hamill, J. 2019. The builders of Stonehenge were descended from Turkish migrants, scientists claim. *Metro* 16th April 2019 (<https://metro.co.uk/2019/04/16/builders-stonehenge-descended-turkish-migrants-scientists-claim-9220411/>).

- Liberatore, S. 2017. How Stone Age farming women tamed nomadic warriors to give rise to the Corded Ware culture. *Daily Mail* online (<https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-4380874/How-Stone-Age-farming-women-tamed-migrant-warriors.html>).

Påstand 1: Migrasjon er et nytt fenomen

- Reich, D. 2018. *Who we are and how we got here. Ancient DNA and the new science of the human past*. Oxford: Oxford University Press.
- Shah, S. 2020. *The next great migration. The story of movement on a changing planet*. London: Bloomsbury.

Påstand 2: Migrasjon handler alltid om svært mange mennesker

- Bade, K.J. 2003. *Migration in European history*. Oxford: Blackwell.
- IOM – UN Migration. 2022. World migration report 2022 (<https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/>).
- Sassen, S. 2016. *On migration. reSITE*. (<https://www.resite.org/talks/saskia-sassen-on-migration>).

Påstand 3: Migrasjon er en enveis, lineær prosess

- Amrith, M. 2020. The linear imagination, stalled: changing temporal horizons in migrant journeys. *Global Networks* 21, 127-145 (<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/glob.12280>).
- Cabana, G.S. og Clark, J.J. (red.) 2011. *Rethinking anthropological perspectives on migration*. Gainesville: University Press of Florida.
- Samers, M. og Collyer, M. 2016. *Migration*. London: Routledge.

Påstand 4: Migranter er en enhetlig gruppe

- Antidote, 2017. Migrant, refugee, immigrant and expatriate: what is the difference? *Antidote's blog* 3rd April 2017 (<https://www.antidote.info/en/blog/reports/migrant-refugee-immigrant-and-expatriate-what-difference>).
- Orellana, M.F., Dorner, L. og Pulido, L. 2003. Accessing assets: immigrant youth's work as family translators or 'para-phrasers'. *Social Problems* 50, 505-524 (<https://doi.org/10.1525/sp.2003.50.4.505>).

Påstand 5: Migranter forlater røtter sine

- Connerton, P. 1989. *How societies remember*. Cambridge: Cambridge University Press.

Levitt, P. 2004. Transnational migrants: when "home" means more than one country. *Migration Policy Institute*, 1st October 2004 (<https://www.migrationpolicy.org/article/transnational-migrants-when-home-means-more-one-country>).

Mauss, M. 1979 [1950]. The notion of body techniques. M. Mauss (red.), *Sociology and psychology. Essays 1979* (oversatt av B. Brewster), 97-123. London: Routledge & Keagan Paul.

Påstand 6: Migranter vil etter hvert ligne majoritetsbefolkningen

Clark, J.J. [+ 10 medforfattere] og Ware, J.A. 2019. Resolving the migrant paradox: two pathways to coalescence in the late precontact US Southwest. *Journal of Anthropological Archaeology* 53, 262-287.

D'Alterio, E. 2018. Migration stories of community - culture that is shared, not diminished. *Europeana* blog post, 21. august 2018 (<https://www.europeana.eu/en/blog/migration-stories-of-community-culture-that-is-shared-not-diminished>).

Macleod, C. 2017. The changing concepts around immigrant integration (<https://www.migrationpolicy.org/article/changing-concepts-immigrant-integration>).

Påstand 7: Folk vil egentlig ikke flytte

IOM - UN Migration. 2022. World migration report 2022 (<https://>

worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/).

Sassen, S. 2016. *On migration. reSITE* (<https://www.resite.org/talks/saskia-sassen-on-migration>).

Påstand 8: Migrasjon skjer på grunn av kriser

Hollifield, J.F. og Foley, N. (red.) 2022. *Understanding global migration*. Redwood City: Stanford University Press.

Mayblin, L. og Turner, J. 2020. *Migration studies and colonialism*. Cambridge: Polity Press.

USCRI. 2020. Understanding migration: why "push factors" and "pull factors" do not explain very much (<https://refugees.org/understanding-migration-why-push-factors-and-pull-factors-do-not-explain-very-much/>).

Påstand 9: Migranter vil erstatte lokalbefolkningen demografisk

Andersen, E. 2019. Decline in fertility for immigrant women. *Statistisk sentralbyrå Statistics Norway* (<https://www.ssb.no/en/befolkning/artikler-og-publikasjoner/decline-in-fertility-for-immigrant-women>).

Bocquet-Appel, J.-P. og Bar-Yosef, O. 2008. Prehistoric demography in a time of globalization. I J.-P. Bocquet-Appel og O. Bar-Yosef (red.), *The Neolithic demographic transition and its consequences*, 1-10. New York: Springer.

Cohen, J.E. 2003. Human population: the next half century. *Science* 302, 1172-1175.

IOM - UN Migration. 2022. World

migration report 2022 (<https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/>).

Påstand 10: Gener bestemmer etnisiteten din

Colwell, C., Shannon, J., Gomez, E., Zimmer, C., Bolnick, D. og TallBear, K. 2018. Is your DNA you? *Sapiens* podcast (<https://www.sapiens.org/biology/podcast-dna-you/>).

Thomas, M. 2013. To claim that someone has "Viking ancestors" is no better than astrology. *The Guardian* 25 februar 2013 (<https://www.theguardian.com/science/blog/2013/feb/25/viking-ancestors-astrology>).

Påstand 11: Mobile kvinner er et moderne fenomen

Reiter, S.S. og Frei, K. 2021. Examining alternative constructions of power and mobility in the Early Nordic Bronze Age: a case study of a local elite female from Denmark. *Les nouvelles de l'archéologie* 163, 24-32 (<https://doi.org/10.4000/nda.11947>).

Reiter, S.S. og Frei, K. 2022. The Ølby woman. *TheNewHistoria* (<https://www.thenewhistoria.org/schema/the-lby-woman/>).

Reiter, S.S., Frei, K., Nørgaard, H.W., og Kaul, F. 2019. The Ølby Woman: a comprehensive provenance investigation of an elite Nordic Bronze Age oak-coffin burial. *Danish Journal of Archaeology* 8, 1-22 (<https://doi.org/10.7146/dja.v8i0.114995>).

Påstand 12: Migrasjon fører med seg vold

- Barth, F. (red.) 1969. *Ethnic groups and boundaries: the social organization of culture difference*. Oslo: Universitetsforlaget. (<https://www.nb.no/items/7b86f5daf2e-2ec87ee3af1d1adfbcb68a>).
- Said, E. 1993. *Culture and Imperialism*. London: Chatto & Windus.

Metode 1: Hvordan lese en pil på et kart?

- Archaeosoup. 2013. GIS (Geographic Information Systems): aspects of archaeology (https://www.youtube.com/watch?v=F6Sb1lmi_lk).
- McCoy, M. 2022. *Maps for time travelers. How archaeologists use technology to bring us closer to the past*. Berkeley: University of California Press.

Metode 2: Hvor kommer gjenstander fra??

- National Museums Scotland, ingen dato. Stone Age jade from the Alps (<https://www.nms.ac.uk/explore-our-collections/stories/scottish-history-and-archaeology/stone-age-jade-from-the-alps/>).
- Sumnall, K. 2022. From the mountains of Italy to the River Thames: the story of a jadeite axe. *Museum of London* (<https://www.museumoflondon.org.uk/discover/italian-mountains-thames-story-jadeite-axe>).

Metode 3: Hvordan spres språk?

- Iversen, R., og Kroonen, G. (red.) 2018. *Digging for words. Archaeolinguistic case studies from*

the XV Nordic TAG Conference held at the University of Copenhagen, 16-18 April 2015. Oxford: BAR Publishing.

- Nørtoft, M. og Schroeder, H. 2020. Ancient genomes interactive map (<https://ancientgenomes.com/>).
- Olsen, B.A., Olander, T. og Kristiansen, K. (red.) 2019. *Tracing the Indo-Europeans: new evidence from archaeology and historical linguistics*. Oxford: Oxbow Books (<https://doi.org/10.2307/j.ctvmx3k2h>).

Metode 4: Sitter migrasjon i beina?

- Frei, K. [+ 12 medforfattere] og Frei, R. 2017. A matter of months: high precision migration chronology of a Bronze Age female. *PLOS ONE* 12, e0178834 (<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0178834>).
- Snoeck, C. [+ 8 medforfattere] og Schulting, R.J. 2018. Strontium isotope analysis on cremated human remains from Stonehenge support links with west Wales. *Scientific Reports* 8, 10790 (<https://doi.org/10.1038/s41598-018-28969-8>).

Metode 5: Hvordan studeres forhistorisk DNA?

- Orlando, L. [+ 9 medforfattere] og Warinner, C. 2021. Ancient DNA analysis. *Nature Reviews Methods Primers* 1, 14 (<https://doi.org/10.1038/s43586-020-00011-0>).
- Sawchuck, E. og Prendergast, M. 2019. Ancient DNA is a powerful tool for studying the

past – when archaeologists and geneticists work together. *The Conversation* 11. mars 2019 (<https://theconversation.com/ancient-dna-is-a-powerful-tool-for-studying-the-past-when-archaeologists-and-geneticists-work-together-111127>).

SciFestUppsala, 2021. Archaeogenetics: how ancient DNA contributes to the reconstruction of our past. (<https://youtu.be/kW3zC-uU8Ko>).

Fortelling 1: Å reise med båt i steinalderen

- Alta Museum, ingen dato. Bergkunsten i Alta (<https://www.altamuseum.no/no/bergkunst>).
- Bailey, G., Andersen, S.H. og Maarleved, T.J. 2020. Denmark: Mesolithic coastal landscapes submerged. I G. Bailey, N. Galanidou, H. Peeters, H. Jöns og M. Mennenga (red.), *The archaeology of Europe's drowned landscapes*, 39-76. New York: Springer (https://doi.org/10.1007/978-3-030-37367-2_3).
- Bjerck, H.B. 2016. Settlements and seafaring: reflections on the integration of boats and settlements among marine foragers of early Mesolithic Norway and the Yámana of Tierra del Fuego. *The Journal of Island and Coastal Archaeology* 12, 276-299 (<https://doi.org/10.1080/15564894.2016.1190425>).
- Glørstad, H. 2013. Where are the missing boats? The pioneer settlement of Norway as

long-term history. *Norwegian Archaeological Review* 46, 57-120 (<https://doi.org/10.1080/00293652.2013.777095>).

National Museum of Denmark, ingen dato. The dugout boats of the Stone Age (<https://en.natmus.dk/historical-knowledge/denmark/prehistoric-period-until-1050-ad/the-mesolithic-period/the-dugout-boat-from-broksoe/the-dugout-boats-of-the-stone-age/>).

Fortelling 2: Hvordan jordbruket kom til Europa

A flatpack history of Sweden. 2020. Stones, farming and goats podcast (<https://open.spotify.com/show/79M8Wp bRzc5DZIn5uMwWtM>).

Furholt, M. 2021. Mobility and social change: understanding the European Neolithic period after the archaeogenetic revolution. *Journal of Archaeological Research* 29, 481-535 (<https://doi.org/10.1007/s10814-020-09153-x>).

Gron, K. og Sørensen, L. 2018. Cultural and economic negotiation: a new perspective on the Neolithic transition of Southern Scandinavia. *Antiquity* 92, 958-974 (<https://doi.org/10.15184/aqy.2018.71>).

Fortelling 3: Måter å håndtere nye omgivelser i Norge i yngre steinalder

Pedersen, M.H. og Rytter, M. 2017. Rituals of migration: an introduction. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 44, Special issue 1, 2603-2616 (<https://doi.org/>

[10.1080/1369183X.2017.1389024](https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1389024)). Østmo, E. 2007. The northern periphery of the TRB. Graves and ritual deposits in Norway. *Acta Archaeologica* 78, 111-142 (<https://doi.org/10.1111/j.1600-0390.2007.00102.x>).

Fortelling 4: Hester og vogner: teknologi som letter transport

Klimscha, F. ingen dato. Wheeled vehicles. I S. Hansen, J. Renn, F. Klimscha og J. Büttner (red.), *The digital atlas of innovations. Berlin 2012-2017* (<https://atlas-innovations.de/de/>).

Johannsen, N.N. og Laursen, S. 2010. Routes and wheeled transport in late 4th – early 3rd millennium funerary customs of the Jutland Peninsula: Regional evidence and European context. *Praehistorische Zeitschrift* 85, 15-58.

Librado, P. [+ 161 medforfattere] og Orlando, L. 2021. The origins and spread of domestic horses from the Western Eurasian steppes. *Nature* 598, 634-640 (<https://doi.org/10.1038/s41586-021-04018-9>).

Fortelling 5: Mobile kvinner i bronsealderen

Frei, K. 2022. The Skrydstrup woman. *TheNewHistoria* (<https://www.thenewhistoria.org/schema/the-skrydstrup-woman/>).

Frei, K. [+ 9 medforfattere] og Frei, R. 2015. Tracing the dynamic life story of a Bronze Age female. *Scientific Reports* 5, 10431 (<https://doi.org/10.1038/srep10431>).

Frei, K. [+ 12 medforfattere] og Frei, R. 2017. A matter of months: high

precision migration chronology of a Bronze Age female. *PLOS ONE* 12, e0178834. (<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0178834>).

Fortelling 6: På vei – ferdsel og veiløp

Leary, J. 2023. *Footmarks: a journey into our restless past*. London: Icon Books.

Snead, J., Erickson, C.L. og Darling, A. 2009. Making human space: the archaeology of trails, paths, and roads. I J. Snead, C.L. Erickson og A. Darling (red.), *Landscapes of movement: trails, paths, and roads in anthropological perspective*, 1-19. Philadelphia: University of Pennsylvania Press (https://repository.upenn.edu/anthro_papers/178).

Fortelling 7: Ustyrlige krigere? Folkevandringstid

Geary, P. 2013. Barbarian invasions and genomic history (<https://www.ias.edu/ideas/2013/geary-invasion-video>).

Wolfram, H. 1997. *The Roman Empire and Its Germanic peoples*. Berkeley: University of California Press.

Bidragstere

Knut Andreas Bergsvik

Universitetsmuseet, Universitetet i Bergen, Bergen, Norge
Knut.Bergsvik@uib.no

Stefan Burmeister

Kalkriese Museum & Park, Bramsche-Kalkriese, Tyskland
Stefan.Burmeister@kalkriese-varusschlacht.de

Eva Fernández-Domínguez

Avdeling for arkeologi, Universitetet i Durham, Durham, England
eva.fernandez@durham.ac.uk

Karin M. Frei

Nasjonal museet, København, Danmark
Karin.M.Frei@natmus.dk

Catherine J. Frieman

Institutt for Arkeologi og Antropologi, det nasjonale universitetet i Australia, Canberra, Australia
Catherine.Frieman@anu.edu.au

Martin Furholt

Institutt for forhistorisk og protohistorisk arkeologi, Christian-Albrechts Universitet i Kiel, Kiel, Tyskland
martin.furholt@ufg.uni-kiel.de

Daniela Hofmann

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap, Universitetet i Bergen, Bergen, Norge
Daniela.Hofmann@uib.no

Rune Iversen

Saxo Instituttet – Københavns universitet, København, Danmark
runeiversen@hum.ku.dk

Niels N. Johannsen

Avdeling for Arkeologi og Kulturarvsstudier Århus Universitet, Århus, Danmark
nnj@cas.au.dk

Tim Kerig

ROOTS, Christian-Albrechts Universitet i Kiel, Kiel, Tyskland
tkerig@roots.uni-kiel.de

Astrid J. Nyland

Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger, Stavanger, Norge
astrid.j.nyland@uis.no

Nikola Radosavljević (kunstner, illustratør)

Universitetet for Kunst, Beograd, Serbia
paganpoetry2011@yahoo.com

Samantha S. Reiter

Nasjonalmuseet, København, Danmark
Samantha.Scott.Reiter@natmus.dk

Almut Schülke

Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo, Oslo, Norge
almut.schulke@khm.uio.no

Steinar Solheim

Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo, Oslo, Norge
steinar.solheim@khm.uio.no

Kolofon

© 2023 Individuelle forfattere

Publisert av Sidestone Press, Leiden

www.sidestone.com

Illustrert av: Nikola Radosavljević

Serieredaktører: Laura Coltofean-Arizancu, Bisserka Gaydarska and Uroš Matić

Layout og omslagsdesign: Marta Klement

Øversettelse: De fleste tekstene er oversatt fra engelsk til norsk av Astrid J. Nyland i dialog med forfatterne. Steinar Solheim, Knut Andreas Bergsvik, Martin Furholt og Daniela Hofmann oversatte sine egne tekster til norsk, mens Rune Iversen og Karin Frei oversatte til dansk. Nyland redigerte så oversettelsen av disse bidragene til norsk. Tusen takk til Jostein Gundersen og Daniela Hofmann for en gjennomlesning av alle tekstene til slutt som sikret flyt og meningsklarhet.

ISBN 978-94-6426-215-5 (pocketbok)

ISBN 978-94-6426-216-2 (PDF e-bok)

DOI: 10.59641/q4699tc

Centre for
Advanced Study
Senter for grunnforskning

sidestone
press

Arkeologiske fortellinger om migrasjon

Denne boken er rettet mot alle som er interessert i menneskers migrasjon i fortiden. Men migrasjon er ikke et nytt, krise-drevet fenomen. Det er og har alltid vært en fundamental del av livet. I boken dekonstrueres først tolv vanlige påstander om migrasjon. Dette er påstander som en ofte møter i både faglige tekster og andre medier, som i nyhetsreportasjer. Selv om de fleste av våre tekster er skrevet fra et arkeologisk perspektiv, kan de også påvirke nåtidens oppfatninger av migrasjon. For eksempel, er migrasjoner alltid voldelige? Hvilken demografisk påvirkning har migrasjon? Hvordan endrer migrasjon migranter og de samfunn som tar imot dem?

Neste del av boka forklarer fem vanlige arkeologiske og naturvitenskapelige metoder som brukes til å spore fortidig migrasjon, for eksempel fortidig DNA (aDNA), isotopanalyser, og arkeologiske sporingsmetoder. I den siste delen presenteres syv utvalgte studier fra Europas forhistorie, fra steinalderen til eldre jernalders folkevandringstid. Hver tekst følges av en flott illustrasjon som er ment å sette i gang kritisk refleksjon, om det er å provosere frem latter, presentere alternative forestillinger, eller invitere en følelsesmessig reaksjon. Boken inneholder i tillegg et serieforord, en introduksjon fra redaktørene og forslag til videre lesning og fordyping. God fornøyelse!

HOTACADEMIA

sidestonepress

ISBN: 978-94-6426-215-5

9 789464 262155 >